

- metodychnoyi konferentsiyi. – Kirovohrad: Vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylya Sukhomlyns'koho, 2008. – S. 128 – 134.
16. **Medvedyeva I. M.** Orhanizatsiyno-pedahohichni zasady diyal'nosti muzeyiv u vyshchlykh tekhnichnykh navchal'nykh zakladakh: dys...kand. ped. nauk: 13.00.05 / I. M. Myedvyedyeva. – Luhans'k, 2009. – 256 s.
 17. **Muravs'ka S. V.** Vid doslidzhen' i navchannya do piaru: zmina misiyi universytet-s'koho muzeyu v XXI st. / S. V. Muravs'ka // Pratsi Tsentru pam'yatkoznavsta. – 2016. – Vyp. 29. – S. 201 – 208.
 18. **Muravs'ka S. V.** Deyaki aspekty funktsionuvannya muzeyiv zakladiv vyshchoyi osvity / S. V. Muravs'ka // Pytannya istoriyi nauky i tekhniky. – 2016. – № 3. – S. 65 – 70.
 19. **Problemy** i perspektyvy rozvytku muzeyiv vyshchlykh navchal'nykh zakladiv Ukrainy: materialy 2-ho kruhloho stolu (Kyiv, 23 – 24 lystopada 2007 r.) / Natsional'nyy tekhnichnyy un-t Ukrainy “Kyivskyy politekhnichnyy in-t”, Muzey istoriyi KPI. – K.: Politekhnik, 2007. – 91 s.
 20. **Roman'ko I. I.** Dekorativno-uzhytkove mystetstvo. Na materialakh muzeynoyi ekspozytsiyi krayeznavstva v Kirovohrads'kiy l'otniy akademiyi NAU. Navchal'nyy posibnyk / I. I. Roman'ko. – Kirovohrad: KLA NAU, 2015. – 184 s.
 21. **Roman'ko I. I.** Istoriya ridnoho krayu v materialakh muzeyu krayeznavstva Kirovohrads'koyi l'otnoyi akademiyi NAU. Dovidnyk / I. I. Roman'ko – Kirovohrad: KLA NAU, 2015. – 228 s.
 22. **Roman'ko I. I.** Muzeyna ekspozytsiya v Kirovohrads'kiy l'otniy akademiyi yak ob'ekt krayeznavcho-osvitn'oyi diyal'nosti / I. I. Roman'ko / Mizh Buhom i Dniprom. Naukovo-krayeznavchyy visnyk Tsentral'noyi Ukrainy. – Vypusk V. – Kropyvnyts'kyy: Tsentral'no-Ukrayins'ke vyd-vo, 2016. – S. 195 – 205.
 23. **Roman'ko I. I.** Ukraina bil'she za zhyttya: zahyibli voyiny-zemlyaky – uchasnyky antyterorystychnoyi operatsiyi / I. I. Roman'ko. – Kirovohrad: KLA NAU, 2015. – 128 s.
 24. **Roman'ko I. I.** Shchob Ukraina vsya bilya sertsya bula: muzey krayeznavstva v Kirovohrads'kiy l'otniy akademiyi NAU / I. I. Roman'ko / Mizh Buhom i Dniprom. Naukovo-krayeznavchyy visnyk Tsentral'noyi Ukrainy. – Vypusk IV. – Kirovohrad: Tsentral'no-Ukrayins'ke vydavnytstvo, 2015. – S. 349 – 351.
 25. **Samsakova I. V.** Muzey pry navchal'nomu zakladi ta yoho funktsiyi / I. V. Samsakova // Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats'. – Vypusk LXII. Kherson. – 2012. – S. 71– 176.
 26. **Skyrda M.** Muzejne prosvitnytstvo: problemy s'ohodennya i perspektyvy na maybutnye / M. Skyrda // Suchasnyy muzey: mizh skarbnytseyu ta pidpryyemstvom: mater. Mizhnar. konf. (m. Chernivtsi, 8 – 10 zhovt. 2006 r.). – L'viv: VNTL-Klasyka, 2006. – S. 123 – 125.
 27. **Universytets'ki** muzeji: yevropeys'kyy dosvid ta ukrayins'ka praktyka: zb. prats'mizhnar. nauk.-prakt. konf. (6 – 7 zhovtnya 2011 r., m. Kyiv) / uporyad. L. V. Kazantseva. – Nizhyn: NDU im. M. Hoholya, 2012. – 420 s.
 28. **Shcherbak D.** Stanovlennya i rozvytok muzeynoyi pedahohiky v Ukraini / D. Shcherbak // Osvita doroslykh: teoriya, dosvid, perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats'. – K. – Nizhyn: Vydavets' PP Lysenko M. M., 2009. – Vypusk 1. – 231 s.

ABOUT THE AUTHOR

Romanko Iryna Ivanivna – PhD, associate professor, Associate Professor of the Department of Professional Pedagogics and Social and Human Sciences Flight Academy of the National Aviation University.

УДК 94 (477) «2013»

С. В. Проскурова

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДУ УСНОЇ ІСТОРІЇ У ВИВЧЕННІ ПОДІЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

У статті йдеться про дослідницький потенціал методу усної історії у вивченні подій грудня 2013 – лютого 2014 рр. в Україні з досвіду участі студентів факультету історії та права ЦДПУ імені В. Винниченка в проєкті УІНП “Майдан: усна історія”.

Нами було опитано 43 учасників кіровоградського і київського євромайданів. Транскрибовані і редактовані свідчення передані до Українського інституту національної пам'яті для науково-дослідної, просвітницької та методичної роботи. Мета проєкту пояснити, що таке Майдан і виховувати майбутнє покоління в дусі ідеалів Революції гідності.

Ключові слова: усна історія, етнологія, етнографічна практика, Майдан, Революція гідності, Український інститут національної пам'яті.

Починаючи з 2007 року, студенти факультету історії та права ЦДПУ ім. В. Винниченка під час етнографічної практики збирають джерела усної історії у рамках реалізації науково-дослідних проектів під егідою Українського інституту національної пам'яті.

Результати, здобуті під час студентських експедицій, спонукають до роздумів про потенціал дослідницьких можливостей методу усної історії. На цю тему нами вже було опубліковано статті про особливості теоретико-методичного забезпечення етнографічної практики студентів історичних факультетів [1; 2], про актуальність методу усної історії у вивченні Голодомору і Другої світової війни [3].

Сучасна тенденція звернення українських істориків до етнологічних методів і прийомів, серед яких одним із найбільш популярних є метод усної історії наочно ілюструє тезу С. Лур'є про етнологію як пояснювальний механізм для історії [4, с. 20].

Яскравими представниками модерної української історичної науки, які розробляють у своїх працях новітні методики, є Наталя Яковенко, Ярослав Грицак, Юрій Мицик, Гелінада Грінченко, Тетяна Ковтунович, Анна Прохорова. Часопис "Україна модерна" (Я. Грицак є його редактором-засновником, Г. Грінченко – редактором) регулярно публікує на своїх шпальтах усно-історичні джерела, які через призму мікроісторії відкривають нам цілі культурні світи.

В одному з інтерв'ю газеті "День" наша землячка Н. Яковенко, також активна послідовниця антропологічного підходу, розмірковуючи над тим, у якому напрямку рухається українська історична наука, закликає нове покоління істориків змусити джерела "заговорити про те, про що вони досі мовчали". Проте зауважує, що для цього "бракує сил, рук, фахової підготовки" [5].

На переконливу думку Н. Яковенко, час ставить перед українською історією нові виклики. Передусім, це інтерес до людини: "Хоч би що ми реконструювали, чи конструювали в цій історії, хоч би як ми пояснювали ті, чи інші зміни, – повинні відштовхнутись від цілком предметних, конкретних речей. Важко дослідити емпірично, але можемо знайти джерела і спробувати це відтворити на прикладі окремої людини, того, що вона робила, думала, що її штовхало до дій... Відбувається повна зміна методик, типів джерел, способів бачення, пояснень" [6, с. 9].

Зазначені зміни, на нашу думку, повинні перебувати в колі наукових інтересів етнологів. Інструментарій усної історії уможливило суттєво розширити діапазон дослідницьких можливостей у галузі етнології. Тому для наукового аналізу етнополітичних процесів в Україні необхідним є широке впровадження усної історії як методу і джерела, ведення наукового пошуку на стику дисциплін, насамперед етнології та історії.

У рамках проекту українського Інституту національної пам'яті "Майдан: усна історія" в Кіровограді влітку 2015 р. була розпочата робота з фіксації свідчень про події Революції гідності 2013 – 2014 рр. Записи здійснювалися на базі університету. До роботи були залучені студенти факультету історії та права – актив етнологічного гуртка.

Учасниками проекту було опитано 43 респонденти, які мешкають в Кіровограді та Кіровоградській області – безпосередніх свідків масових протестних акцій як у Кіровограді, так і в Києві. Опитуваннями було охоплено представників різних суспільних верств, вікових категорій, чоловіків і жінок. Серед опитаних – Олексій Цокалов, фермер з Бобринеччини, близький друг героя Небесної сотні Віктора Чміленка, активний учасник столичного та Кіровоградського майданів, а нині – волонтер, зусиллями команди якого ремонтуються транспортні засоби для військових у зоні АТО; Олександр Ратушняк, викладач педагогічного університету, якого було заарештовано по сфабрикованій справі; Ліана Левицька, адвокат, яка безкоштовно захищала заарештованих учасників

кіровоградського Євромайдану; Ярослав Безменов, який належав до загону Самооборони, а нині бере участь в антитерористичній операції; Павло Бісеров, спогади якого про гарячу стадію Київського майдану розкривають трагічні сторінки пережиті оповідачем.

Зібрані свідчення мають репрезентативний характер, дають розгорнуту картину революційних подій зими 2013 – 2014 рр. в Україні.

Протестні акції на кіровоградському Євромайдані розпочалися одночасно з столичними. Активісти збиралися на площі Кірова (нині – Героїв Майдану). Місцева влада організувала загони “тітушок”, які вели себе агресивно, намагалися залякати протестувальників за повного невтручання правоохоронців. Під час одного із таких зіткнень активним майданівцям було завдано травм. У відповідь активісти змушені були створити загони самооборони. Учасники кіровоградського Євромайдану підтримували постійний зв’язок із київським Майданом, відправляючи в Київ активістів, теплі речі, продукти, гроші.

22 лютого на Кіровоградщині розпочався “Ленінопад”. Першими позбулися пам’ятників червоному вождю у Добровеличківці, Олександрівці, Знам’янці, Олександрії, слідом за тим в Кіровограді було повалено пам’ятники Кірову та Леніну.

Транскрибовані і редаговані свідчення передані до Українського інституту національної пам’яті для науково-дослідної, просвітницької та методичної роботи у рамках проекту “Майдан: усна історія”, це копії відеозаписів (інтерв’ю про Майдан), перелік оповідачів з їх контактною інформацією і відомостями про інтерв’ю та згодами, підписаними ними.

Нині, вже можна констатувати, що історія Майдану задокументована частково і значний масив інформації опубліковано [7; 8]. Однак все ще залишається великий простір для досліджень в галузі усної історії.

Спогади про Революцію гідності розкривають один із переломних моментів сучасної історії України в її локальному вимірі. Позаяк “усна історія – це історія, побудована навколо людей. Вона наповнює життям історію як таку і розширює її масштаб. Вона дозволяє знайти героїв не тільки серед вождів, а й серед невідомої більшості народу. Вона спонукає викладачів і студентів до спільної роботи. Вона привносить історію в середину спільноти, щоб потім зробити її загальним надбанням...” [9, с. 34].

Усні свідчення апріорі суб’єктивні, що дає етнологіві можливість збагнути особливості осмислення людьми мотивацій участі в екстремальних подіях листопада – лютого 2013 – 2014 рр. Перед дослідниками під час опитування постало завдання подолати емоційну напруженість і психологічну вразливість окремих оповідачів.

У дослідницькому “полі” роль інтерв’юера (в нашому випадку це студенти) визначальна. Молоді дослідники самостійно брали інтерв’ю. Отримана ними інформація значною мірою залежала від їхнього вміння зорієнтуватись у запитальнику, ефективно його застосувати. Студенти мали можливість стати учасниками захопливого процесу віднайдення усного джерела. Основоположник методу усної історії Пол Томпсон високо оцінював виховний потенціал усно-історичних досліджень, які є сплавом “дослідження й викладання, у результаті чого підвищується якість і того й іншого” [9, с. 71–84].

Критеріями вибору респондентів були факти перебування їх на Кіровоградському та Київському майданах та безпосередньої участі в протестних акціях листопада 2013р. – лютого 2014 р.

Основним методом роботи було обрано якісні напівструктуровані інтерв’ю, інтерв’ю – монолози на основі запитальника з 16 питань, розробленого Інститутом національної пам’яті:

1. Представтесь, будь ласка (прізвище, ім'я, по-батькові, псевдо, скільки років, звідки родом, рід занять, місце проживання).
2. З якого часу Ви почали стежити за подіями Майдану?
3. Що спонукало Вас взяти участь у протестних акціях, якою була ця участь?
4. Чи є Ви членом якоїсь громадської організації/партії або ініціативи?
5. Чи брали участь в акціях чи їх організації (пікети, флешмоби тощо)? Хто були їх учасниками, скільки ці акції тривали, чим завершилися?
6. Які події Майдану (у столиці, регіоні) Ви вважаєте найважливішими? Очевидцем яких із цих подій Ви були?
7. Чи були заарештовані/постраждали Ви або Ваші знайомі чи родичі під час Майдану? За яких обставин?
8. Чи були особисто знайомі з кимось із загиблих? Розкажіть про цю людину (хто, звідки, як познайомилися, чим ця людина займалась під час Майдану, як загинула)?
9. Чи стикалися із тітушками, "Беркутом", міліцією? За яких обставин, яке враження справили на Вас ці люди?
10. Чи стикалися ви з кимось із відомих політиків чи громадських діячів під час подій Майдану? Які у вас склалися враження?
11. Що Ви знаєте про ставлення до Майдану в інших областях? Чи були очевидцем тих подій, чи брали участь?
12. Коли, на Вашу думку, завершився Майдан, і ваша особиста участь у ньому?
13. Яким, на Вашу думку, є значення Майдану для розвитку українського суспільства?
14. Як особисто на Вас вплинув Майдан?
15. Якою має бути пам'ять про Майдан і його героїв?
16. Як би Ви пояснили наступним поколінням, що таке Майдан?

Перед дослідниками ставилося завдання дізнатися в опитуваної особи про особистий досвід участі в подіях Євромайдану. Оповідач неминуче "забарвлює" їх своїми оцінками, що ґрунтуються на його особистій системі вартостей. Це допомагає відчутти "дух" Майдану, "побачити" екстремальні події очима їх учасника. Мусимо повертатись до подій, проговорювати їх, аби подолати посттравматичний досвід респондентів.

В сучасних реаліях обов'язкового залучення студентів до наукової роботи метод усної історії мусить стати ефективним засобом для створення оригінальної джерельної бази. Але його застосування потребує певних знань і навичок з проведення, транскрипції і використання отриманих матеріалів.

Перед нами не стояло завдання надати в нашій статті вичерпні методичні рекомендації з питань організації усно-історичних досліджень, а радше поділитись досвідом набутим під час підготовки та проведення інтерв'ю з учасниками подій Євромайдану студентами-істориками, закликати колег до співпраці у фіксації джерел усної історії.

Усна історія Майдану має стати частиною національної пам'яті. За словами Кардинала Любомира Гузара "Майбутнім поколінням варто пояснювати, що таке Майдан. Це є головним завданням сьогодення. Завдання і влади, і суспільства, і, ясна річ, освітніх організацій і товариств... – виховувати майбутнє покоління в дусі ідеалів Майдану" [8, с. 317].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Проскура С.* Щодо особливостей теоретико-методичного забезпечення етнографічної практики студентів історичних факультетів. // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – Т. XIII. – К., 2007. – С. 515 – 521.

2. **Проскурова С. В.** Етнографічна практика: Методичні рекомендації та матеріали. Для студентів факультету історії та права /Укладач Проскурова С. В. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2009. – 44 с.
3. **Матеріали** експедиції до Бобринецького району // Усна історія Голодомору та Другої світової війни на території Кіровоградщини. – Кіровоград: Кіровоградський інститут розвитку людини “Україна”, 2009.
4. **Лурье С.** Историческая этнология. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 448 с.
5. **Яковенко Н.** Щоб рухатися вперед, треба заговорити мовою кінця ХХ століття // День. – 2000. – № 9. – П’ятниця, 21 січня.
6. **Яковенко Н.** Історик є невірником джерела // Дзеркало тижня. – 2004. – № 42 (517). – Субота, 16-22 жовтня.
7. **Майдан.** Свідчення. Київ, 2013 – 2014рр. – К.: Дух і літера, 2016. – 814 с.
8. **Майдан** від першої особи. 45 історій Революції гідності /Упорядник Тетяна Ковтунович. – К: Український інститут національної пам’яті, 2015. – 320 с.
9. **Томпсон П.** Голос прошлого: устная история. – М.: Весь Мир, 2003. – 368 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Проскурова Світлана Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

С. В. Проскурова

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ МЕТОДА УСТНОЙ ИСТОРИИ В ИЗУЧЕНИИ СОБЫТИЙ РЕВОЛЮЦИИ ДОСТОИНСТВА

В статье проанализирован исследовательский потенциал метода устной истории в изучении событий декабря 2013 – февраля 2014 гг. из опыта участия студентов факультета истории и права ЦДПУ им. В. Винниченка в проекте УИИП «Майдан: устная история».

Нами были опрошены 43 участника кировоградского и киевского евромайданов. Транскрибированные и отредактированные свидетельства переданы в УИИП для научно-исследовательской, просветительской и методической работы. Цель проекта объяснить, что такое Майдан и воспитывать будущее поколение в духе идеалов Революции достоинства.

Ключевые слова: *устная история, этнология, этнографическая практика, Украинский институт национальной памяти, Майдан, Революция достоинства.*

S. V. Proskurova

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

THE RESEARCH POTENTIAL OF THE ORAL HISTORY METHOD FOR THE STUDY THE REVOLUTION OF DIGNITY

This article analyzes the research potential of the oral history method for the study of events of December 2013 to February 2014 in Ukraine, based on the experience of students at the Department of History and Law of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University who participated in the Maidan Oral History project launched by Ukrainian Institute of National Memory.

The recording of accounts on the events of the Revolution of Dignity of 2013-2014 started in summer 2015 and has been performed at the premises of the University.

Project participants surveyed 43 persons who took part in Euromaidans in Kirovohrad and Kyiv, people of different gender, age, ethnic origin, and social status. Their memories reveal a crucial moment in the modern history of Ukraine in its local dimension. The questionnaire covered the subjects of Maidan oral history as may have an appeal for historians, ethnologists, political analysts or psychologists.

The records, transcribed and edited, have been delivered to the Ukrainian Institute of National Memory for further research, awareness-raising and methodological work within the framework of the Maidan Oral History project. In our view, this subject should not be limited to the recording of oral history sources. The task of humanities scholars is to represent Maidan and to educate the next generation in the spirit of the Revolution of Dignity.

Keywords: *oral history, ethnology, ethnographic fieldwork, Maidan, Revolution of Dignity, Ukrainian Institute of National Memory.*

REFERENCES

1. **Proskurova S.** Shchodo osoblyvostei teoretyko-metodychnoho zabezpechennia etnografichnoi praktyky studentiv istorychnykh fakultetiv // Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva. – Т. XIII. – К., 2007. – С. 515 – 521.

2. *Proskurova S. V.* Etnohrafichna praktyka: Metodychni rekomendatsii ta materialy. Dlia studentiv fakultetu istorii ta prava /Ukladach Proskurova S.V. – Kirovohrad, RVV KDPU im. V.Vynnychenka, 2009. – 44 s.
3. *Materialy* ekspedytsii do Bobrynetskoho raionu //Usna istoriia Holodomoru ta Druhoi svitovoi viiny na terytorii Kirovohradshchyny. – Kirovohrad: Kirovohradskiy instytut rozvytku liudyny “Ukraina”, 2009.
4. *Lure S.* Istoricheskaya etnologiya. – M.: Aspekt Press, 1997. – 448 s.
5. *Yakovenko N.* Shchob rukhatysia vpered, treba zahovoryty movoiu kintsia XX stolittia // Den. – 2000. – № 9. – Piatnytsia, 21 sichnia.
6. *Yakovenko N.* Istoryk ye nevilnykom dzherela // Dzerkalo tyzhnia. – 2004. – № 42 (517). – Subota, 16-22 zhovtnia.
7. *Maidan.* Svidchennia. Kyiv, 2013 – 2014rr. – K.: Dukh i litera, 2016. – 814 s.
8. *Maidan* vid pershoi osoby. 45 istorii Revoliutsii hidnosti /Uporiadnyk Tetiana Kovtunovych. – K: Ukrainskiy instytut natsionalnoi pamiaty, 2015.– 320 s.
9. *Tompson P.* Holos proshloho: ustnaia ystoryia. – M.: Ves Myr, 2003. – 368 s.

ABOUT THE AUTHOR

Proskurova Svitlana Volodymyrivna – candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

УДК 321.1 +327.362] (477)

І. М. Жиленкова

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

О. В. Лисенко

Інститут історії України НАН України

ВПЛИВ ПАЦИФІСТСЬКИХ ІДЕЙ НА ІСТОРІЮ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано, як пацифістські ідеї, котрі під час нікому не потрібних імперських війн, спочатку сприяють поширенню серед українського суспільства прагнень до незалежності, а потім, коли цю незалежність потрібно захищати, стають ворожими до українського національного руху. Саме пацифістські ідеї, підступно використані більшовиками, стали однією з основних причин поразки українських національно-визвольних змагань на початку ХХ ст. На жаль ця проблема існує і сьогодні, коли агенти російського впливу, знову, як і на початку минулого століття, намагаються зіграти на пацифістських настроях в українському суспільстві.

Ключові слова: *пацифізм, більшовизм, війна, армія, суспільна думка.*

Парадокс української історії полягає в тому, що пацифістські ідеї більше всього сприяли утворенню незалежної Української держави, й одночасно, саме вони призводили до її краху.

Першу тезу визнають навіть найлютіші вороги України. Так 1 серпня 2014 р. на заходах присвячених 100-річчю зі вступу Росії у Першу світову війну її нинішній президент В. Путін зазначив, що Російська імперія здобула перемогу в цій війні, але вона була вкрадена тодішніми “націонал-зрадниками” більшовиками, котрі своїми закликами до сепаратного миру з німцями за будь-яку ціну, та до поразки власної країни розвалили спочатку російську армію, а потім і всю імперію, на уламках якої й виникла незалежна Україна.

На жаль, пацифістські ідеї так припали до душі, як провідникам української державності, особливо В. Винниченку та М. Грушевському, так і простому народу, що Україна, на відміну від маленьких країн Прибалтики та малонаселеної Фінляндії, не змогла відбити не дуже тоді потужну більшовицьку агресію. Взагалі Українсько-російська війна котра почалася наприкінці 1917 р., єдина в історії між сторонами, котрі лише за кілька місяців до цього клялися у вірності пацифістським ідеям і рішуче засуджували всі без винятку війни. На жаль, ця вірність в українців виявилася

© Жиленкова І. М., Лисенко О. В., 2018